

évek végén személyes érintettségbe került a terrorral. Testvérét, Gregoriit letartóztatták 1937-ben antibolsevista politikai bűnökért, majd kivégezték. 1939-ben két régi barátját, Meyerholdot, és Kiselgofot szintén letartóztatták és kivégezték.

A megpróbáltatások ellenére megmaradt annál az elképzelésénél, hogy továbbra is hitt a szovjet modernizáció elképzelésében. 1941 szeptemberében azonban közbe szóltak az események, a németek már Leningrádnál jártak, ezért Gnesint és családját evakuálták egy Volga melletti városba, Ioshkar-Olaba. Ezekben az időkben tervelte ki Gnesin, hogy csatlakozik a Thaskentbe evakuált Leningrád Konzervatóriumhoz, ezért odaküldte fiát, Fabit, aki azonban fizikailag már legyengült előző betegségei miatt, s a helyi kórházban meghalt, mire apja utána tudott menni. Gnesin elhatározta, fájdalmát becsatornázza műveibe beleértve fantázia szonátáját, és a zongoratrióját. Művét 1943-ban fejezte be „*Elpusztult gyermekeink emlékére*” címmel.

Gnesin, és a hozzá hasonló szovjet-zsidó művészek küzdöttek ketős identitással, mivel művészetükhöz mindkét kultúrkörből merítettek ihletet annak ellenére, hogy a zsidóellenes hangok, a politikai tisztogatások fokozatosan erősödtek. A szovjet irányítás tiltotta a holokausztban elhunyt áldozatokra való utalást, valamint nem volt hajlandó elismerni hivatalosan a zsidóellenes hangokat.

Palóc André

Az erdélyi Martin Schmeizel 18. századi könyvgyűjteménye – időben az első történeti szakkönyvtár a Kárpát-medence vonzáskörében?

Verók, Attila: Die erste historische Fachbibliothek im Donau-Karpatenraum? Martin Schmeizel und seine Büchersammlung. = Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde. 35. Jg. 2012. 2. No. 134–149. p.

A hazai korai tudományosság és könyvkultúra kiváló kutatója Martin Schmeizel (1679–1747) Brassóból elszármazott történész, poli-

hisztor németországi pályáját (tanulmányok: Jéna, Wittenberg, Greifswald; oktatói munka: Jéna, Halle) nyomon követve vázolja a korában nemzetközileg ismert jeles tudós könyvgyűjteményének körvonalait, ahogy az anyagot a fellelt, egymást átfedő, egyszersmind kiegészítő egykorú könyvjegyzékek alapján felmérhette. Verók a téma egyes részleteiről több más publikációban is számot adott, és egy lábjegyzetének elmondása szerint foglalkozik egy Schmeizel-monográfia megírásával. Schmeizel gyűjteményét illetően méreteiben és tartalmában, hasonló hazai magánkönyvtárakkal (Köleséri Sámuel, Bél Mátyás, Deccard János Kristóf stb.) egybevetve, kiemelkedő gyűjteményről van szó, melyet gyűjtője kutatási témáinak és oktatói tevékenységének megalapozására tudatos kiválasztás alapján formált. Mintegy 1670 kötetet számlálhatott, melyek a gyűjtőköteteket tekintve tartalmaztak akár több, mint négyezer művet. A jobbára korabeli kiadású művek zömmel német és latin, kisebb részben olasz és spanyol nyelvűek, jól és kevésbé jól ismert európai nyomdák terméséből, de leginkább utolsó és leghosszabb idejű működése színhelyeként Halle vonzásköréből. Tematikailag a történetírás uralkodó, de nem hiányoznak a teológiai munkák sem, és a belletrisztika is előfordul. Mintegy száz idegen magángyűjteményi könyvjegyzék jelenléte kellő nyomatékkel jelzi a gyűjtő szisztematikus igényét, melynek nyomán egy-egy szakágazat, de mindenekelőtt a história témakörén belül az alapvető s esetleg már nehezen is hozzáférhető munkák kerülnek a kollekcióba.

Schmeizel folyamatosan gyarapodó könyvtárának jelentős hányadát adta (535 cím) az a hungarika-anyag, mely Czvittinger Dávid munkájához hasonló „*historia litteraria*” előkészítését szolgálta, s a maga nemében az első hungarika-gyűjtemény a világon. A tematika Bethlen Gábor tevékenysége, a török harcok, a protestánsüldözés, valamint a kuruc-felkelés köré összpontosul. Hangsúlyozandó: magyar nyelvű nyomtatványok még e hungarikák sorában sem szerepelnek. (A gyűjtő birtokából egyetlen magyar nyelvű kiadványról tud a kutatás, ez Káldy György Bécsben nyomtatott katolikus Bibliája, melyet Schmeizel 1722-ben odaajándékozott a jénai egyetem könyvtárának, ahol az a mai napig meg is található.) Hungarikáinak nyomtatott jegyzékét (*Catalogus scriptorum...*) egyébként még maga Schmeizel közreadta Halléban 1744-

ben (*Bibliotheca Schmeizeliana...*). Halála után fiatal honfitársa, M. G. Agnethler a hagyaték gondozójaként elkészítette a teljes anyag katalógusát is. Maguknak a köteteknek a sorsáról világosan körvonalazható ismeretek egyelőre nincsenek. Kerültek Magyarországra, Erdélybe is belőlük. A kutatás ez irányban is folytatódik Martin Schmeizel munkásságáról halála 250. évfordulóján erdélyi szász vonzaskörben sokoldalúan megemlékeztek. Hazai ismertsége ezzel szemben hagy némi kívánnivalót maga után.

Komáromi Sándor

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

Nemzeti emlékezés – sajátosságok centrumban és periférián (Poroszország: Berlin, Königsberg, Memel/Klaipėdia, 1871–1918)

Safronovas, Vasilijus: Funktionale Ähnlichkeiten und Unterschiede der Erinnerungskulturen an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert in Städten an der Peripherie und im Zentrum. = Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung, 63. Jg. 2014, 2. no. 214–248. p.

A balti régió viszonyait és történeti örökségét kutató fiatal litván történész a volt kelet-porosz régióval teljes Poroszország hagyománykultuszát vizsgálja Berlinton Königsbergen át a világháborút követően Litvániának átengedett Memel-vidékig, a térség történetének zárószakában (1871–1918). E szakaszban a német nemzeti egységet kiharcoló porosz állam az egyesült birodalmi Németország erőközpontjaként is annak része, maga Berlin is immár az új Német Birodalom székhelye volt. A 18–19. századi, nagyhatalmi állású Porosz Királyságról beszélünk, amely a Német Lovagrend középkori örökségét folytató balti Porosz Hercegség és a Brandenburgi Választófejedelemség egyesítésével 1701-ben jött létre, és uralkodó dinasztiája (Hohenzollernek) a német egység megszületése pillanatában felvette a császári címet. A tárgyalt időszak során a porosz előzmény részint átsugározza önnön szűkebb történeti örökségét az egyesült Németország egészére, részint adaptálja a többi országrészét. (A tanulmány ezt nem fejti ki; ez a folyamat egy más irányú elemzés tárgya). Az össznémet egybeolvadás legkézzelfoghatóbb jele talán a Schiller-kultusz átvétele Königsberggel bezárólag, ahol a